

Ірина БЕЦ,

кандидат педагогічних наук,
Національна академія Державної прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

МЕТОДИ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті обґрунтуванні методи активізації навчально-пізнавальної активності майбутніх офіцерів-прикордонників в процесі вивчення іноземної мови. Встановлено, що пріоритетними методами активізації навчально-пізнавальної активності майбутніх офіцерів-прикордонників в процесі вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням є імітаційні ігрові (ділові ігри, розігрування ролей) та імітаційні неігрові методи (аналіз конкретної ситуації, мозкова атака).

Ключові слова: навчально-пізнавальна активність, іноземна мова, майбутні офіцери-прикордонники.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Входження України в європейський освітній простір вимагає подальшого вдосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації офіцерських кадрів в аспекті професійної іншомовної компетентності. Особливості професійної діяльності сучасних офіцерів-прикордонників детермінують специфіку їх професійної підготовки на етапі навчання у Національній академії ДПСУ, що передбачає здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра та спеціаліста. Конструюючи зміст теоретико-практичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників під час навчання, ми усвідомлюємо нагальну потребу у формуванні неординарної творчої особистості, здатної здійснювати професійну діяльність компетентно. Тому, навчально-виховний процес у вищому військовому навчальному закладі, повинен бути спрямований на активізацію пізнавальної активності майбутніх офіцерів-прикордонників. Активізація навчально-пізнавальної творчої активності майбутніх офіцерів-прикордонників передбачає пошук та впровадження нових ефективних технологій навчання,

методик, інноваційних підходів в процесі вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основу дослідження, пов'язаного із формуванням пізнавально-творчої активності майбутніх фахівців, покладено досягнення видатних психологів і педагогів у галузі теорії пізнавальної діяльності (В. Давидова, Б. Коротаєвої, Г. Костюка, С. Сисоєвої, Т. Шамової), концепцій розвитку творчого потенціалу особистості (Д. Богоявленської, Л. Виготського, І. Калошиної, В. Клименка, О. Леонтєва, В. Моляка, В. Роменця, С. Рубінштейна), теорії креативності (Л. Єрмолаєвої-Томіної, Я. Пономарьова).

У педагогічній теорії та практиці проблема формування пізнавальної активності в процесі навчання не є новою. На всіх етапах розвитку педагогічної думки до цієї проблеми зверталось багато вчених, педагогів-практиків. Ідею активізації навчання за допомогою наочності, спостереження і узагальнення, а також самостійного пошуку висловлювали педагоги О. Діденко, М. Нещадим, М. Солдатенко, В. Ягупов та інші. Суттєві положення і висновки про проблеми формування пізнавальної активності студентів містяться у працях Л. Артюшина, В. Лозової, В. Мичковської В. Сухомлинського.

Метою статті є обґрунтування методів активізації навчально-пізнавальної активності майбутніх офіцерів-прикордонників в процесі вивчення іноземної мови.

Виклад основного результату дослідження. У процесі дослідження встановлено, що іншомовна фахова підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників вимагає внесення змін щодо вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням. Це стає можливим через підвищення навчально-пізнавальної активності майбутніх офіцерів-прикордонників, актуалізації власних професійних ресурсів, побудови адекватного образу успішного професіонала, що відзначається високим рівнем сформованості іншомовної комунікативної компетенції.

Аналіз наукової літератури свідчить, що методи є важливими компонентами навчально-виховного процесу формування пізнавальної активності суб'єктів навчання. Методи активізації навчально-пізнавальної діяльності – це сукупність прийомів і способів психолого-педагогічного впливу на суб'єкти навчання, які порівняно з традиційними методами навчання у першу чергу спрямовані на розвиток у них творчого самостійного мислення, активізацію навчально-пізнавальної діяльності, формування незвичних навичок та умінь нестандартного розв'язання військово-професійних проблем і вдосконалення навичок іншомовного професійного спілкування [6].

Низка дослідників наголошують на взаємозалежності методів викладання і рівня сформованості навчально-пізнавальної активності суб'єктів навчання. Це твердження зумовлене й аналізом думок суб'єктів навчальної діяльності (майбутніх офіцерів-прикордонників) в Національній академії. За результатами опитування переважна більшість курсантів (68%) серед занять із іноземної мови за професійним спрямуванням виділяють такі, на яких доводиться шукати незвичні або парадоксальні прийоми вирішення різноманітних завдань, аналізувати чи проектувати нестандартні ситуації, дискутувати тощо. На їх погляд, саме заняття з використанням активних методів, інноваційних технологій допомагають якнайповніше розкрити творчий потенціал, інтелектуальні можливості, роблять процес засвоєння знань цікавим і комфортним.

На основі аналізу психолого-педагогічних праць та власного досвіду доходимо висновку, що пріоритетними методами активізації навчально-пізнавальної діяльності в процесі вивчення іноземної мови є імітаційні ігрові (ділові ігри, розігрування ролей) та імітаційні неігрові методи (аналіз конкретної ситуації, мозкова атака, круглий стіл) навчання. Обґрунтуємо вибір методів і форм навчання, ефективних для активізації пізнавальної активності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням.

Однією із ефективних форм активізації навчально-пізнавальної діяльності є ділова гра, яка, забезпечуючи атмосферу творчої співпраці суб'єктів навчального процесу, сприяє залученню до нього курсантів різного рівня сформованості творчої активності. Вивченням технології ігрового навчання, дослідженням ефективності дидактичних ігор, їх впливу на формування гармонійної особистості фахівця займалась велика кількість зарубіжних і вітчизняних педагогів, психологів, методистів (Г. Ващенко, Л. Виготський, Т. Кашканова, О. Киричук, Л. Панова, О. Приходько). Цікавим є досвід застосування ділових ігор (як інноваційних аспектів) у підготовці військово-педагогічних кадрів (В. Мірошніченко, Є. Потапчук, О. Торічний).

У діловій грі засвоєння знань і формування професійних вмінь курсантів відбувається в реально змодельованій професійній ситуації, у динаміці розвитку сюжету гри. Її ефективність зумовлена насамперед наближенням навчання до реальних умов спілкування [2, с. 31]. Як прогресивна форма (або метод) організації активно-пізнавального навчання майбутніх офіцерів-прикордонників ділова гра особливо органічно вписується в програму вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням. Курсанти, будучи її учасниками, розкривають свою творчу індивідуальність, виявляють творчу активність, удосконалюють професійну іншомовну компетенцію. Звертаємо увагу на основні моменти при організації ділової гри:

імітація умов впровадження професійної іншомовної діяльності;

модельовання типових ситуацій прикордонної служби з метою вдосконалення навичок спілкування іноземною мовою;

взаємодія учасників гри, безпосереднє та активне спілкування;

аналіз та розв'язання ситуації;

розробка і обговорення сценарію ділової гри, розігрування ролей та реалізація цілей гри (викладач може виступати у ролі керівника, учасника, глядача або критика) [2].

Розігрування ролей є одним із методів активного навчання, який допомагає активізувати особистісні професійні риси майбутнього фахівця та

передбачає відпрацювання професійних умінь і навичок в конкретних ситуаціях з допомогою виконання певних ролей для розв'язання конкретної проблеми. Загалом розігрування ролей допоможе курсантам-прикордонникам виробити власне ставлення до професійної ситуації, яка розігрується, сприяє розвитку уяви та навичок критичного мислення, виховуватиме здатність знаходити й розглядати альтернативні варіанти та можливі дії персоналу, який залучається до несення служби на державному кордоні.

Доцільно зазначити, що розігрування ролей передбачає колективну творчість, однак вона не повинна знищувати індивідуальність і особистісну неповторність учасників, а, навпаки, підкреслювати їх унікальність. При оцінюванні курсантів, які задіяні у розігруванні ролей, до уваги доцільно брати: практичне втілення рольові ситуації; правильність та майстерність її розігрування; практичний механізм розв'язування ситуації.

Творче аналітичне мислення і творча професійна уява як внутрішні фактори формування творчої активності розвиваються у майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі створення і вирішення професійно спрямованих проблемних ситуацій, які дають можливість перевірити теоретичні знання, обрати напрям професійних дій та прогнозувати результат. Оскільки вони передбачають сформованість певних вмінь і навичок професійного мовлення, такий вид роботи доцільно проводити в процесі вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням.

Практика показує, що кожний із методів за умови правильного використання містить у собі потенційні можливості для активізації пізнавальної активності курсантів на заняттях іноземної мови. Вибір методу залежить від дидактичної мети і змісту навчального матеріалу, значною мірою від пізнавального потенціалу курсантів та рівня педагогічної майстерності викладача. Методично правильна розповідь викладача, що характеризується чіткістю, логічною послідовністю, спрямованістю, емоційністю і доступністю, спонукає курсантів проникати в сутність повідомлюваних фактів, зіставляти окремі з них, шукати між ними зв'язок, структурувати їх тощо. Опіраючись на

наявні знання курсантів, їхній досвід, викладач за допомогою навідних запитань може підводити їх до з'ясування нових сутностей предметів і явищ навколишньої дійсності, розширювати і поглиблювати відомості про них. Як бачимо, словесні методи навчання за правильного їх використання містять можливості для активізації пізнавальної діяльності курсантів та розвитку їх творчих здібностей. Аналогічного висновку можна дійти, аналізуючи потенційні можливості наочних і практичних методів навчання [1, с. 8].

Аналіз конкретної ситуації є одним із методів педагогічної взаємодії, в процесі якої розкривається творчий потенціал кожного учасника навчального процесу. Як вказує О. Матюшкін, цей метод характеризує, насамперед, певний психологічний стан суб'єкта, що виник при виконанні такого завдання, яке вимагає відкриття (засвоєння) нових знань про предмет, способи чи умови виконання завдання [3, с. 427–428]. Під час організації занять іноземної мови із застосуванням вище зазначеного методу ми виходили із порад С. Мухіної та А. Соловйова, які стверджують, що це «один із методів активного навчання, в основі якого покладено факт (ситуація), що потребує аналізу, виявлення причин, які його викликали, і оперативного розв'язання в процесі заняття» [4, с. 98]. Так, в процесі вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням слід застосовувати моделювання конкретних професійних ситуацій, а саме: ситуації-проблеми (прототипи реальних професійних проблем, які вимагають оперативного втручання; з допомогою такої ситуації можна виробити у курсантів уміння пошуку оптимальних рішень проблем); ситуації-оцінки (прототипи реальних ситуацій, до яких пропонуються готові розв'язки, причому розв'язок курсанти мають оцінити за шкалою «правильне рішення» чи «неправильне рішення» і запропонувати своє бачення розв'язку ситуації) та ін. Даний метод пов'язаний із наявністю проблеми у конкретній ситуації, тобто наявності труднощів у швидкому розв'язанні ситуації, що представлена майбутнім офіцерам-прикордонникам. Нами встановлено, що саме завдяки тому, що у ситуації є певні протиріччя, у курсантів виникає мотивація для висунення попередніх гіпотез, що саме спонукає їх до продуктивної діяльності.

Для того щоб оперативно знайти оптимальний розв'язок, професійну ситуацію, яка пропонується, курсанти повинні подумки перевести у творче завдання і поставити конкретні запитання для усвідомленого її розв'язання. Таким чином, проблемна професійна ситуація накладається на психологічну проблему по виходу з неї.

Моделювання професійних ситуацій та їх розв'язання передбачає той момент, що викладач на занятті моделює можливі професійні ситуації, які вимагають високого рівня іншомовної компетентності. У цьому випадку викладач має підбирати ситуації таким чином, щоб вони не мали однозначного та швидкого розв'язку. Цей принцип дає можливість формувати у курсантів реальні професійні уміння (виділяти професійну проблему, розв'язання нестандартних професійних проблем, включатися у спільну діяльність, створювати творчу атмосферу), які можуть бути використані в реальній професійній діяльності.

Ще один з методів для активізації навчально-пізнавальної активності майбутніх офіцерів-прикордонників є діалогічно-дискусійним, який передбачає обмін думками, інформацією, позиціями, розв'язками, досвідом, ідеями, емоціями двох чи більшої кількості курсантів, які працюють у групі. Отже, при аналізі конкретних професійних ситуацій курсанти відпрацьовують такі елементи діалогічного спілкування: комунікативні властивості особистості; регламентованість відносин, дотримання поняття субординації; оцінювання позицій та думок інших курсантів; колегіальність у роботі при прийнятті найбільш оптимального рішення. Саме завдяки цьому принципу моделюються реальні взаємостосунки та взаємовідносини майбутніх офіцерів-прикордонників у ситуації, наближеній до реальної професійної діяльності на кордоні.

Найбільший стимулюючий вплив на формування навчально-пізнавальної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників, на наш погляд, здійснює метод «мозкового штурму» [7, с. 170]. Використання цього методу сприяє подоланню психологічної інерції, продукуванню максимальної кількості нових ідей у

мінімальний термін. «Мозковий штурм» є колективним пошуком нетрадиційних шляхів розв'язання проблем. Основні принципи методу – співтворчість викладача і курсантів, впевненість у власних силах, творчих потенціях інших членів групи, оптимальне поєднання інтуїтивних і логічних висновків. На цій основі вже можна продовжити роботу щодо тренінгу спеціальних творчих моментів (скажімо, бачення завдання й самостійна постановка, формування задуму тощо) в ігрових та інших умовах [5, с. 335].

Разом з тим, важливим у контексті нашого дослідження є вивчення таких методів навчально-пізнавальної діяльності, що стимулюють творчу мисленнєву і поведінкову активність, забезпечують формування професійних творчих навичок курсантів у процесі вивчення іноземної мови і побудовані на основі діалогу, проблематизації, індивідуалізації, персоналізації: це колективна творча діяльність викладача і курсантів, організаційно-діяльнісні ігри, проблемні ситуації професійного спрямування, дискусії, інтерв'ю; читання проблемних текстів, індивідуальне самонавчання, розшукова робота в групах (парне взаємонавчання); заняття креативного типу та інші [4, с. 140–141].

Окрім використання методів активізації пізнавальної активності курсантів, важливо враховувати і форми цієї роботи. В. Риндак щодо цього зазначає, що ефективність процесу формування пізнавально-творчого потенціалу курсантів можна збільшити за допомогою індивідуальної й диференційованої роботи, що ґрунтувалася б на урахуванні особистісної розмаїтості й особливостях перебігу цього процесу в кожного курсанта. Процес активізації творчого потенціалу в кожного курсанта суворо індивідуальний, відбувається за особливим, тільки йому властивим сценарієм. Своєрідність розвитку визначається різними обставинами становлення особистості кожного курсанта: природними передумовами, властивостями нервової системи, темпераменту, характеру; ціннісними орієнтаціями; рівнем розвитку особистості, що виражається в особливостях самосвідомості, самооцінки. З огляду на це процес формування пізнавальної активності курсанта вирізняється

індивідуальним темпом й характером, змістовною своєрідністю проявів властивостей творчої індивідуальності [4, с. 141].

Таким чином, у процесі дослідження встановлено, що пріоритетними методами активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників в процесі вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням є мови є імітаційні ігрові (ділові ігри, розігрування ролей) та імітаційні неігрові методи (аналіз конкретної ситуації, мозкова атака, круглий стіл) навчання. Кожний з них за умови правильного використання містить у собі потенційні можливості для «вивільнення» творчих можливостей майбутніх офіцерів-прикордонників, для розвитку їх пізнавальної активності, що підвищує інтелектуальний рівень і професійні вміння в процесі вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням, і в майбутній професійній діяльності.

Список використаної літератури

1. Волощук, І. Педагогічні суперечності розвитку творчих здібностей школярів / Іван Волощук, Віктор Шепотько // Рідна школа : наук.-пед. журнал / голов. ред. Іван Щербатенко. – 2004. – №10. – С. 7–9.
2. Глазова, О. Навчання діалогічного мовлення / О. Глазова // Дивослово : наук.-метод. журнал / голов. ред. К. Рибалко. – 2004. – №1. – С. 31–33.
3. Матюшкин, А. М. Мышление, обучение, творчество / А. М. Матюшкин. – М. : Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та ; Воронеж : МОДЭК, 2003. – 720 с.
4. Мухина, С. А. Современные инновационные технологии обучения / Мухина С. А., Соловьева А. А. – М. : ГЭОТАР-Медиа, 2008. – 360 с.
5. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О. М. Степанов. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.
6. Смолкин, А. И. Методы активного обучения : научн.-метод. пособие. / А. И. Смолкин. – М. : Высш. шк., 1991. – 176 с.
7. Чернилевский, Д. В. Дидактические технологии в высшей школе / Д. В. Чернилевский. – М. : ЮНИТИ, 2002. – 437 с.

Бец И. Методы активизации учебно-познавательной активности будущих офицеров-пограничников в процессе изучения иностранного языка

В статье обоснованы методы активизации учебно-познавательной активности будущих офицеров-пограничников в процессе изучения иностранного языка. Установлено, что приоритетными методами активизации учебно-познавательной активности будущих офицеров-пограничников в процессе изучения иностранного языка по профессиональному направлению являются имитационные игровые (деловые игры, разыгрывание ролей) и имитационные неигровые методы (анализ конкретной ситуации, мозговая атака).

Ключевые слова: учебно-познавательная активность, иностранный язык, будущие офицеры-пограничники.

Bets I. Methods of activization of educational and cognitive activity of future border guards in the process of learning a foreign language.

The entry of Ukraine into the European educational space requires further improvement of training and retraining of officers in aspect of professional foreign language competence. Constructing meaning of theoretical and practical training of future border guards during training, we recognize the urgent need for the extraordinary creative personality formation, able to carry out professional activities competently. Therefore, the educational process in higher military educational institution, should aim at enhancing the cognitive activity of future border guards. Activization of future border guards' educational creative activity involves search for and implementation of new and effective teaching technologies, methods and innovative approaches while studying a foreign language for professional purposes.

It has been found out that the foreign language professional training of future border guards require changes to study the foreign language for professional purposes. It becomes possible by means of increasing educational and cognitive activity of future border guards, updating their professional resources, creating an adequate image of successful professionals that indicated a high level of foreign language communicative competence formation.

So, the priority methods of future border guards' educational intensification in the process of learning the foreign language for professional purposes are simulation games (role-playing, playing roles) and imitating non-gaming methods (case study, brainstorming, round table) training. Each of them, in case of proper use, includes the potentiality to "release" the creative possibilities of future border guards, to develop their cognitive activity that improves the intellectual level and professional skills in studying the foreign language for professional purposes and in future career.

Keywords: educational activities, foreign language, future border guards.